

Äkta makar. Historiska noveller

*Arkivarien Jonas Lorin
Spelar huvudroll i novell*

Nedanstående novell, Äkta makar, som ingått i en serie med historiska noveller, har skrivits av Elisabeth Kuylenstierna-Wenster. Den handlar till stora delar om sekreteraren Jonas Lorin (troligen befryndad med klockarna Lorin), anställd som sekreterare hos Magnus Gabriel de la Gardie. Genom reduktionen kom greven på "obestånd" och för att någorlunda klara ut den ekonomiska situationen måste han bl a avyttra en hel del lösöre. I detta sammanhang spelade Jonas Lorin en stor roll. Han fick på sin herres vägnar gå ödmjukt och bugande, med föga framgång, hos de mer besuttna och försöka avyttra inventarier och konstföremål. Medan greven satt avvaktande på slottet Venngarn, som han i nåder fått behålla, får alltså Lorin tillsammans med grevinnan försöka reda ut den synnerligen svåra situationen. Allt detta skildras livfullt av författaren.

Underlaget för skildringen har tydligen författaren fått genom studier av De la Gardieska samlingen i Lund och på Löberöd. Denna presenterade Elof Tegnér 1892 då han tog säte i "Kungl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien". Den utkom i tryck 1894.

Olle Lorin

AVDANKADE.

Hennes furstliga nåde, pfalz-grevinnan Maria Euphrosyne, den högvälborne greve Magnus Gabriel De la Gardies åldrande gemål sitter en arla morgonstund i räkenskapskammaren i palatset Makalös. Detta palats, som för några decennier sedan rest sig i bländande, överdådig prakt, ståtligare än alla andra byggnader i Stockholm, hade nu endast ett fåtal brukbara gemak.

Om den gamla vasaborgen med sitt torn Tre kronor blickar ut över strömmen och »fröken Kerstins lustgård», måste dess inre skälva av vemod över detta vackra dotterslots sorgliga öde. Det kan med vis erfarenhet också tänka, att högmod går före fall. Om någon provat sanningen av de orden, är det för visso vasarnas högkvarter.

Makalös tillhör inte längre det höggrevliga herrskapet. Kronan och övriga kreditorer ha lagt embargo på all De la Gardies egendom, men det hjälper icke stort.

Misslynta knorrningar höras dagligen, ty skulderna ha växt sig högt över de många prunkande slott med torn och tinnar, vilkas portaler och sinnrikt smidda vindflöjlar nyligen stoltserat med De la Gardies vapen och initialer.

Det mesta, så väl av löst som fast, har redan utbudits på auktion, stått på banktavlan som intimation eller bryskt utkrävts, emedan herren över allt Sverige, elvte Karl, åstundat sin nådiga fasters och hennes makes dyrbara ägodelar för det honom än dyrbarare riket.

Nu befinner sig den ömkligen kuschade och avdankade lyckoriddaren, den forne riksfältygmästaren såväl som en gång den främste i kungens förmyndareregering, Magnus Gabriel, av hans majestäts besynnerligen stora nåd på Vängarn, ett av grevens forna gods. Av samma kungliga nåd har De la Gardies furstinna fått nyttjanderätten till några kamrar i Makalös. För icke längesedan hade hon, överhöljd av sammet, siden och ädla smycken bjudit högättade gäster välkomna till palatsets festvåning, där otaliga, obetalda vaxljus skimrade med stilla, leende glans i de facettyngda

kristallkronorna. I den väldiga riddarsaleri hade drottning Kerstin trått dansen, och Pimentellis svarta ögon hade lystet blixtrat vid åsynen av Magnus Gabriels fagra systrar. Fest, beständigt fest, så hade hon betraktat livet, efter det att hennes högt salige käre broder Karl Gustav upphöjt svågern till de mest lysande ämbeten.

Lugubert hade det varit för henne och än mer för hennes hjärtans herre de år, då drottning Kerstin omilt och hårdnackat stötte honom ifrån sig. Ingen av hans familj skulle få visa sig för hennes ögon. En sådan etterblåsa! Nå, nå, hon hade bekommit sitt straff på ändalykten, och Karl Gustav visste, Gudi tackat, vad en så illustre person som! Magnus Gabriel var värd.

Ingen kunde ana, att *hans* son, just *hans* son skulle bete sig så brutalt mot närskylda, mot dem, som allenast haft hans hälsa och övriga bästa för ögonen! Låt vara, att det var gagneligt med reduktion och räfst i många pösande ätter, men Karl skulle ha skonat sin ädle uppfostrare och sin åldriga faster. Furstinnans vistelse i Stockholm är lika nödtvungen som obehaglig. Till tröst och lisa, skrivbiträde och rådgivare har hon tagit med sig den redbare Jonas Lorin, vilken trofast tjänat hennes make genom åren. Ingen vacker karl, ingen ögonfägnad, Gud bättre, men fast skinnet var grovt och fysionomien slätt tillyxad, var han ovärderlig, särskilt nu i den slemma utförsbacken.

Lorins kläder se jämmerligen slitna ut, men det tar han med jämnmod. För egen del skulle det aldrig falla honom in att klaga, men hans beskedliga, höstkulna anlete, bekommer djupa bekymmersfår, varhelst fåror kunna bildas, när han måste återvända med oförrättat ärende efter att hos de nya välboreheterna »skrivareadeln» eller hos de av borgarfolket, som klättrat till väders i dessa fast oroliga tider, ha utbjudit ett eller annat för sin utarmade husbondes räkning.

Ur hus i hus har han sprungit med det kostbara brädspelet, men ingen hade råd eller lust att köpa tocket. Men harcelera styggt, det passar, det! »Jag tror kungen gjort herr greven till spräng-Jan», säger man. Eller: »Sir man på, en annan får flytta herr grevens brickor! Men aj, aj, aj för de tärningarna. De ha väl slagit sitt sista lyckokast.»

Hit och dit springer Lorin, snäses, skrattas åt, prutas med och tåler allt för sitt grevliga herrskaps skull. Händer det så vid något enstaka tillfälle, att han får ett passabelt anbud på en silverpjäs eller annan dyrbarhet, skiner hans gråa ansikte av den renaste fröjd.

Men när för grevens stora, excellenta glober, vilka en gång admirerats av själva »Nordens Pallas» bjöds en spottstyver, då suckade Lorin beklagande över människors ringa åstundan efter det vett, som pryder själen och förädlar tankens villande lopp.

Han är icke alltid ute i avyttringsaffärer, den förträfflige Lorin. Icke alltid få stockholmarna mätta sin glupska skrattlust med hans luggslitna åsyn.

Denna julimorgon till exempel har annat upptagit den gode trotjänaren. Han har trotsat den nästan outhärdliga värmen, så stark, att den flämtande tycks plåga sig själv med sina heta utdunstningar, där den vältrar fram på gatorna och trycker sig in mot husen. Själva den lilla vänliga Näckströmmen, som rinner förbi Makalös ut i sumptrakterna nedanför Ladugårdslandet, torkar ihop, oförmögen att läska sig med det halvruutna vattenflödet. Som sagt, Lorin har inte låtit rötmanaden avhålla sig från att vara i farten. Klockan fem på morgonen har han stått i herr excellensen Lindskölds förmak, där dock en hoper folk redan hunnit samlas med underdåniga suppliker, ty ingen har kungens öra så som den där smedssonen, vilken bevars är både en artig poeticus och en fin kavaljer.

För alla de gånger Lorin sett honom hos sin husbonde, krumbuktande för den allsmäktige rikskanslären. Nu, när lyckan vänt sig om för »Sveriges roder», som grev' Magnus då kallades, satte Lindschöld fräckt sin plumpa näsa i skyn.

Lorin hade länge fått bida sin tur, vilken, när han äntligen släpptes in, måste kallas otur, ty hans excellens var i högsta måtto ohörsam och -- *otacksam*. Att Lorin ej djärvt säga den sanningen, grämde honom. *Otacksam, som endast en uppkomling är det*, tänkte Lorin högdraget.

Icke alltför ordagrant har stackars oförskylt hundsade Lorin inberättat sitt nederlag för hennes furstliga nåde, men där de nu sitta på ömse sidor om det stora bordet, nästan till hela sin yta överhöljt av

papper, märks det granneligen på grevinnans uppsyn, att den misslyckade beskickningen gått henne djupt till sinnes.

Maria Euphrosynes något breda ansikte med den höga platta pannan och den långsträckta, spetsiga näsan samt den dominerande munnen med den pfälziska underläppen som en pösande fotdyna för starka, gula tänder, är echaufferat och uttrycker ängslan.

Som alltid numera trakasseras hon av penningförlägenhet och vid hennes fötter, nej, rent av helt fräckt stående upprätt knotande kreditorer, som ej låta sig vinkas bort av en onådig handrörelse.

Det gör henne så bitterligen ont om Magnus Gabriel, hennes konungsligt ståtliga och vackre make. Drottning Kerstin hade en gång trolovat dem och sedan med lysande festivitas firat deras bröllop. I trettiosex år har pfalz-grevinnan stolt kallat sig hans gemål och följt honom -- utan att svindla! -- till den högsta utmärkelses tinnar, vandrat med honom i det dystra mörker, vilket beskäres den, som utestänges från hovets gyllene prakt, så åter stigit i makt och härlighet, när greve Magnus nämndes ypperst, näst riksänkedrottningen och Sveriges lille barnkung.

Och nu! -- Vad vederfares icke nu gemålen och henne själv, vasaättlingen? Ett upprörande elände på gamla dagar!

Hon pustar tungt och flyttar sig oroligt i den knakande karmstolen. Det är något, som oavbrutet arbetar i hennes tankar, något, som måste göras, innan hon återvänder till Vängarn och sin käre herre. Hon skall icke skjuta upp det längre, varken till i övermorgon eller till i morgon eller en annan dag utan just i dag skall hon gå till Golgata, vilket vill säga detsamma som att hon skall låta segla sig till Drottningholm och pröva att komma till tals med unge kungen, hennes kärälsklige broders son. Vinden är ypperlig. Om hon beger sig av vid notiden, kan hon vara framme vid pass elva och hinna åter till Stockholm mot aftonen.

Än har ej uret på Jakobs kyrka slagit sju. Tiden medger, att hon går igenom ett par räkningar med Lorin. Hennes vita, men åldersskrynkade hand lägges på en hög papper, som Lorin försynt skjuter till henne.

»Betalda, Lorin?»

»Nej, eders furstliga nåde.»

»Låt oss då lägga undan dem. Gott gebe bald Mittel es zu bezahlen.»

»Ack ja», suckar Lorin, »om så skedde. Men det ser mörkt ut». Och han mumlar sin beständiga bekymmersrefräng: »In Summa es ist fatal».

Grevinnan putar otåligt ut med underläppen och frågar:

»Nå, hur gick det med pokalen? Den är dock en praktpjäs!»

Modstulet svarar Lorin:

»Kommissionär Herzog bjöd 900 daler för den. Juden Israel, den skabbige lorten ville ge 1,400 riksdaler, men då fick mäklare Cornelisson så svåra anfäktelser, att han flux lovade 1,600 ...»

»Eh bien, då tar vi naturligtvis det.»

»Jaa, men -- -- hans majestät läser dessvärre vara betänkt på att inlösa pokalen för kronans räkning.»

»Inlösa!»

Bitterheten jäser som surt öl inom grevinnan-furstinnan. Hon vet vad det vill säga, när brorsonen behagar *inlösa*. Han tar i mät, det är ackurat vad han gör.

Lorins undersåtligt vördsamma stämma ljuder ånyo, denna gång med en viss klang:

»Men eders furstliga nådes arvstycke, det makalösa guldstopet, har jag lyckats belåna och efter bästa förmåga använt de penningar det inbragte, som det blivit mig befallt. 900 daler flydde procentaren mig. Det räckte att betäcka Roquettes fordran från i förföl.»

Guldstopet hade Maria Euphrosyne fått efter sin morfar, kung Karl IX, som druckit ur det på sin kröning. Hon grämer sig vid föreställningen om, hur ockrarehänder plumpt tumma på dess utsirningar. Men å andra sidan ... Roquetten hade begynt bli oförskämnd och svansade inte längre så underdånigt som han plägat göra för svärmor Ebba -- Ebba Brahe --, vilken opåtal kunde hålla likviden inne både sju och åtta år. Nu för tiden hade det gemena folket fått mål i mun och skinn på näsan. Det var reduktionens, den *sakramenskade* reduktionens fel alltihop!

Medan fru grevinnan försjunkit i méchanta penséer, har Lorin icke suttit sysslolös. Med bläckiga, belåtet sprättande fingrar har han i en tjock bok skrivit in de anspråkslösa tal, vilka beteckna betalda skulder. Droppar i det brusande ödeshavet äro de. Och dock plitar han omsorgsfullt och med tillfredsställelse ned det betryggande »bet.».

400 citroner: 24 daler. *Bet.*

50 äpplen de Sina: 18:26. *Bet.*

100 stycken ostron: 12 daler. *Bet.*

1/3 tunna färskva valnötter. *Bet.*

Den ena posten efter den andra av likviderade »förnödenheter» skrives upp, rad efter rad. Men plötsligt utbrister den gamle trojänaren helt förtretad:

»Ja, men si *det* var då riktiga syndapengar!»

»Vad säger han, Lorin?»

»Bitte tausend Mal Entschuldigung, eders furstliga nåde, men jag förargar mig över de 16 tolfter bräder à 6 daler och 96, som herr greven anskaffade för att laga den sönderfallna väggen åt Näckströmmen med. När mitt nådiga herrskap ej bliver vid palatset, kunde väggen gärna fått störta samman till Null und Nichts. Det grämer mig förbålt, att vi -- det vill säga jag menar husbond -- betalt de bräderna.»

»Ja», svarar Maria Euphrosyne och ler med ens, i det hon slår Lorin på axeln: »In Summe es ist fatal, Alte!» Efter en kort paus tillägger hon nästan barskt: »Jag ärnar mig flux till Drottningholm, Lorin. Det här går kapitalt åt fanders. Min käre, älskade herre skall fällan icke varda platt fördärvad av ondskefulla skickelser.»

»Eders furstliga nåde var ju förnyligen på Drottningholm, den fjortonde hujus ...

»Det är riktigt, men då var min brorson vid böst humör, och jag måste strax vända. Ingen av drottningarna var tillstädes. Nu skall jag på nytt pröva min lycka. Han får prompt säga till om kareten. Båten ligger väl till reds sedan sist?»

»Ja, båten fallerar det ingenting, ers furstliga nåde. Men kareten ... det vill säga -- egentligen hästarna och förridaren -- det -- det -- -- --»

»Ja, ja», utbrister Maria Euphrosyne, »hästarna äro sålda, och karlen är förlupen, det är sant. Vi får låna greve Oxenstiernas kaross. Sir han, Lorin, jag aktar göra mig ärende med att betacka hans majestät för salvationen av Vängarn och så skall jag förära honom den gudfruktiga och lärda Spegels *Guds verk och Hwila* med gyllenladerspärmor. Jag lägger inuti den en skön psalm, som herr greven sammansatt. Här är den. Han må gärna uppbygga sig med den, Alte.»

Lorin bugar så underdånigt, att den testiga peruken nästan snuddar vid golvet. Och med av vördnad skälvande händer tar han emot det papper pfalz-grevinnan räcker honom. Snyftande läser han rad efter rad och är vid tredje versen så djupt gripnen, att han knappt ser orden.

Också Maria Euphrosyne överväldigas av rörelse, och hennes massiva huvud sjunker, inbäddat i isterhakorna, ned mot bröstet. Inom sig upprepar hon psalmen, som hon lärt *par coeur* i denna expressions bokstavliga betydelse. Med de knäppta händerna stödda mot bordskivan och blicken förgråten irrande kring det skövlade rummet, en naken och slät kammare efter kongl, kommissionens brutala framfart, jämrar hennes hågkomst fram orden. Likt stritt, kallt höstregn risslar deras vemodiga innehåll igenom henne.

»Jag kommer av ett brusand' hav

På rätta glädjestranden;

Min kropp, han lägges ned i grav,

Men Gud upptager Anden.

Ur mörker kommer jag till ljus,

från armod till Guds rika hus,

Från oro till god vila [1].

»Ja, ja, Lorin, fuller må vi gråta, änskönt tårar är en bedräglig lisa», säger furstinnan slutligen. »Ställ nu raskt om vagnen. Tiden lider. Jag tar ingen med mig. Båtkarlarna får

Lorin drar en lättnadens suck, ty det är honom okärt att blottställa sina paltor -- det nådiga herrskapet till skam --, och han vet, att hennes furstliga nådes kammarpiga tänker sammaledes. Gott att slippa vara med och visa fattigdomens trasiga, nedkippade skor och annan bristfällighet.

Över vida, blånande fjärdar, genom smala, täckt lövskogsbrämade sund, in i lustigt glittrande, solblanka vikar, utmed leende, sommarfagra stränder går den snabba färden över villiga målarevågor. Förvånande snart skönjes det magnifika Drottningholm mot skrovliga, grå klippor och frisk ungskog. Lovöns pärla är det visst och sant.

Furstinnan Maria Euphrosyne, som sitter eldgaffelsrak på den med rött kläde dragna toften, låter minnena glida förbi. Redan som liten flicka hade hon varit här, på den tiden, då fru moder skulle fostra fröken Kerstin och med tre små döttrar vistades vid hovet. Å, vad det skrikits och skrattats och väsnats på galèren, som från det ensliga, fattiga Stegeborg förde furstinnorna till slottsgemaken. Den gången residerade änkedrottning Maria Eleonora tidtals på Drottningholm, och henne gästade de. Då hade en tätvuxen ekskog gått ända fram till borggården. Fröken Kerstin, syskonen och hon hade pläгат leka trädhök mellan stammarna. Det hände ej sällan, att de små junkrarna Erik Oxenstierna och Magnus Gabriel De la Gardie befallts med, och då klättrade och rasade, jublade och ängslades den ystra flokken, ibland längst ute på klippornas branter.

Marichen, som hon då alltid kallats, var sin höga fru morsystems förklarade favorit, och hur det var, hände det sig vid ett besök, att hon fick löfte om Drottningholm, så snart hon trätt i brudstol. Dock hade hon ej erhållit donationsbrevet, förrän hon i fyra år varit Magnus Gabriels hustru. Genast hade de börjat rödja och planera samt bygga om den så kallade »gamble borgen», men den härjades av en eldsvåda samma år som de själva härjades av reduktionskollegiets mordbrand. Hon spritter förskräckt till, och det är som eldgaffeln knäckes. Gud frälse och bevar henne. Hon måtte väl ej tänkt högt? Nej, åh nej, det har ingen fara. Hon har blivit mäktigt försiktig. Och hon fortsätter att låta skytteln löpa genom minnesväven. Kronan hade helt plötsligt återfordrat Drottningholm, och efter åtskilliga finter, juridiska krumbukter och sluga figuréer, vilka nämndes Justitia välbehagliga, tvangs Magnus Gabriel att å hennes vägnar avyttra godset och huset till riksänkedrottningen, som fått sådan lust på det, att hon prompt ville rå om det, och vid denna tid kunde hennes herre utan saknad göra sig av med en egendom. Han ägde minst ett tjugotal.

Men hon hade beständigt saknat sitt Drottningholm. Av naturen var det utrustat med en sällsynt fägring, de sista åren har också gjort det till ett konstens mästerverk, tack vare de illustra byggherrarna Tessin och hela hopen av tyska murare, snickare och målare, som göra all sin flit där. Hennes barndoms kära skog har fått draga sig tillbaka fot för fot och lämna plats för palissader, planterade terrasser, pompösa arkader, dammar och rikligt utsmyckade fontäner. Det artar sig mest lika imponerande som hennes hjärtas allra käraste herres anläggningar på Magnusberg. Åh, hon glömmet sig, *Karlberg* skulle det ju heta nu, sedan hans majestät fördrivit dem därifrån för att själv bebo det.

Den kavate Lindsköld hade vräkt ut Magnus Gabriels lärde hovpredikant, herr Samuel, som skulle han varit ett livlöst ting, ty vägrade den gode mannen att lämna sin kammare. Stackars Samuel, nu irrade han omkring, virrig av skräck. Åh, så mycket ont, så mycket ont, som övergått rikets främste! Hur hade ej kongl, majestäts drängar med den fräcke Gyldenstolpe i spetsen, hånlett, när de pekat på den latinska sentensen över portalen: *Virtus dum patitur vincit*. Med ett försmädligt grin hade de uppmanat Samuel att bege sig till sin mäktige husbonde och anbefalla honom praktisera den kunskapen, att dygden segrar genom lidandet. Furstinnans kinder kännas torra av harmens hetta. Solen bränner, hjärtat ävenså. Hon måste bemöda sig om att svalka sitt inre, innan hon går i land. Båten glider just nu varsamt fram mellan de bägge molerna och fastgöres vid bryggan. Uppför den breda trappan, endast fyra steg, skrider hennes furstliga nåde, och hon lyfter den veckrika kjorteln för att skydda den mot dammet.

Runt omkring henne är arbetet i full gång. Det gräves, hugges, planeras, stensattes. Det röda slottet står som en kraftig flamma mot den starkblå luften. En hög byggnadställning reser sitt oformliga skelett mot en av flyglarna.

Furstinnan har redan sport en förbiilande lakej, om hans majestät befinner sig på slottet hos änkedrottningen. Och hon har fått det beskedet, att han hitväntas från Kungsör vilken minut som helst, samt att hans höga fru moder är här.

Maria Euphrosyne låter anmäla sig hos svägerskan. Hon går genom de s. k. »altanerna», de förbindande övertäckta gångarna inne i byggnadskomplexet och kommer slutligen alldeles uttröttad och andfädd till audienssalen utanför hennes majestäts alkov.

Vad hon längtat efter att i fred få sjunka ned på en stol några ögonblick, innan dagens kampanj begynner. Men här står allt huller om buller, ty den skicklige Cornelius van der Meulen och hans hantlangare ornera med all flit fönstersmygarna.

Furstinnan stannar tveksamt mitt på golvet, förödmjukad trots de djupa bugningar, som hälsa henne. Hon minnes strax, nu sedan omständigheterna flängt revor i hennes förnäma överlägsenhet, att Magnus Gabriel är skyldig van Meulen en större penningssumma. Hon har en obehaglig förnimmelse av att den trinde, klipske holländaren med de pepparbruna ögonen och den sneda näsan, ser rakt igenom henne och tummar på den dolda, skamset ihopkrupna ångesten.

Kommer då aldrig lakejen tillbaka? Den drummeln!

Jo nu! -- Nej, det är Ehrenstrahl. Det syns på hela karlen, att han på stunden bekommit ampla eloger för sitt stora skilderi, vilket framställer hela den kungliga familjen. Tavlan är ju nyss fullbordad och lär vara värd admiration. Om också hon skulle gratulera? Å nej, hans hälsning är inte underdånig nog. För all del, hans bud har fått springa förgäves efter de usla dalrar han alltfört djärves kräva hennes herre på. Än se'n? Har han platt förgätit alla de välgärningar De la Gardie slösat på honom, alla de beställningar herr greven förskaffat honom? Han skyndar förbi. -- Uppkomling! -- Men lakejen, lurken!

Dörren, den välsignade dörren, öppnas ånyo.

Det är Nicolaes Millich, nederländaren. Han hade ganska förtjänstfullt utfört dekorationsarbetet på Højentorp. Nå, nå, inte så impertinent i minen, min gunstig herre! *Hedern -- utmärkelsen* är också ett honorar!

Knapphändigt böjer hon huvudet till tecken, att hon sett Millich's hälsning. Men trots allt mod hon söker intala sig, skälver hon i hela kroppen och känner sig i sitt förnekade, men sannaste inre som om hon stode vid skampålen, bespottad av packet för de lumpna daler, det har att fordra. Sannerligen -- det är över hövan oförsynt av hennes svägerska, hennes salige käre broders efterleverska att bevisa henne slik vanvördnad med denna outhärdliga väntan. *Guds Werk och Hvila*, som hon håller fastklämd under ena armen, blir förbålt tung. Hon flyttar den ... Äntligen!

Hon införes i Hedvig Eleonoras alkov, ett glatt rum, där den röda sidentapetens blomsterrankor sno sig i vida festoner. Riksänkedrottningen är icke därinne. Maria Euphrosyne får emellertid sätta sig och blir en smula förargat uppiggad vid åsynen av alla de hundar och papegojor, vilka in Lebensgrösse och infattade i förgyllda ramar hänga runt väggarna. De flesta av dessa feta mopsar och illskrikande papegojor liar hon sett i deras livstid, gåterade och självsvåldiga.

Nej, hon gitter inte irritera sig längre på de leda hundrackorna. Trött sluter hon ögonen. Å, vad hon är trött! Hennes tankar sjunka ihop som falnade glöder. Hon orkar inte ens ängslas. Boken ligger i hennes knä, lamt fasthållen av de stora, kraftiga händerna. Och på något oförklarligt sätt, som framkallat av fingrarnas lätta tryck mot pärmen, stiga i vaggande rytm upp mot henes ödesnagda hjärta de lenande orden: »Jag kommer från ett brusand' hav» -- »Jag kommer från ett brusand' hav ...»

»Du käre», tänker De la Gardies maka tacksamt, »du är hos mig!» -- Och åter glimmar det rött hopp i det nyss sorgmodiga sinnet. Hon säger sig, att hon vill vara tålig och uthållig. -- För din skull, hjärtans man, är all min handel och vandel!

Det smäller i dörrar, rasslar av siden, slår av klackar, pratas högt på bruten tysksvenska.

Riksänkedrottningen!

Som om ett stort, kärnfriskt vinteräpple hastigt kom inrullande, ter hon sig. Nådig är hon dock ingalunda, tvärtom. Hon är knarrigheten personifierad och utan att välkomna svägerskan utbrister hon genast i ett ordrikt beskärmande över alla obehag hon är utsatt för, och beklagar importuniteten av folks besök just när huset är fullt av hantverkare.

Efter denna svada rullar den frodiga kungligheten ut igen, och det tövar, innan hon återvänder. Det går visst illa, oroar pfalz-grevinnan sig. Hur skall hon kunna invänta kungen? Och hon, som har så mycket att i all vänskap och förtrolighet säga honom! Det vore allt för bedrövligt att nödgas draga härifrån med oförrättat ärende för att ånyo i dagar och veckor bida ett tillfälle att träffa enväldshärskaren, hela tiden bävande som nu för hans humör, högst deplorabelt, när hans dåliga mage eller försumliga ämbetsmän regerade det, eljest riktigt agreabelt, men ack! Magen och ämbetsmännen blevo allt slemmare, tycktes det! Hård som sten och svart som järn kan han vara. Hans hand kan dängas i bordet med en släggas kraft, och hans käpp och ord rappa på lika tappert, när han blir uppretad.

Men han kan vara god som guld! Hon känner väl honom. Otaliga gånger har han ridit ranka på hennes knä och hon har berättat för honom om hans fars barndom och pojkestreck. Hon har skämtat med honom över hans blyghet och tafatthet, och han har tålt det. Ack, de ha haft många glada stunder tillsammans. Och i dag hade hon hoppats, att han skulle vara mild i hågen för den lille käcke tronarvingens skull. Likvisst är det dåliga tecken, att hans fru mor skall vara vid ett så horribelt elakt lynne.

Nu rullar vinteräpplet in igen. Och -- nu -- -- -- *kungen!* Raskt marscherar han fram mot fastern, ser helt ljus ut i ögonen och tar med vänlig attention emot hennes lyckönskningar till den vackre, hurtige prinsen, som hon nyligen sett. Karl kysser hennes hand och betraktar henne med en blå och fägningsam blick. Hennes hjärtliga ord behaga honom. Jakten vid Kungsör har varit särdeles amusant, ämbetsmännen i räknekammaren ha perfektionerat sig, och hans hälsa är, Gudi tackat, rätt till pass.

Pfalz-grevinnan märker belåtet, brorsonens angenäma sinnesförfattning och andas lättare. Det artar sig, tänker hon, och hastigt faller allt det konstlat ödmjuka av henne. Hon besinnar sig på, att hon är denne unge mans köttsliga faster och att hennes make hyfsat till honom under pojkåren, fastän det, Gud bättre't, ej givit stort resultat.

Med hela sin furstliga air presenterar Maria Euphrosyne sin nevö den tunga boken, vars läderpärm har många sinnrika, i guld prässade emblem. Hon tackar värdigt för salvationen av Vängarn och ber honom mottaga den gudliga lektyren som en gård av huld åminnelse från den, som varit honom i faders ställe. »Mycket vänligt», mumlar kungen brydd, och fastern får en plötslig lust att klappa honom på håret och hålla av honom, som när han var en liten bortskämd pys. Din stackare, vad du alltfört är tölpig, säga hennes tankar beklagande. Karl slår upp boken, bläddrar hit och dit och finner papperet med De la Gardies psalm. Långsamt läser han den och begrundar dess ordalydelse. All åkallan av den Högste och all förtröstan på Försynen tilltalar Sveriges allvarlige monark. Det är något i den liksom tårade vers, vilken Maria Euphrosyne hört inom sig hela dagen, som också rör kungens sinne. Särskilt fäster han sig vid uttrycket: »Från oro till god vila.» Det frammanar hågkomsten av hans egen trötthet, när kroppen icke vill understödja själens beständiga verksamhetslust. Han minns sina bekymmer för statens räkning, sina långa, sömnlösa nätter, och -- ännu något annat, som pinar honom: hans mors trätgirighet, när det gäller svärdottern, hustruns blötsinne och gråt. Det oroar honom, det kommer honom att längta bort från split och kiv till -- god vila. Det är också den kuvade högadelns agg och bitterhet, som sargar tankarna och gör honom nedstämd. Ja, sannerligen, den psalmen talar märkligt och förnuftigt. Han skall läsa den igen. Men icke nu -- icke nu. Den faller som en tyngd för bröstet och jagar bort glädjen. Slikt är stor skada, ty att vara lustig är för visso också en Guds nåd -- en Guds sällsynta nåd.

Omsorgsfullt lägges papperet tillbaka in mellan bokbladen, medan hans magra ansikte återtar den fläkt av friskhet, som den hurtiga jakten efterlämnat. Hans forne förmyndares -- törhända också väns -- klagliga lägenhet är självförvållad. Justitien måste ha sin gång, men Karl vet med sig, att han icke farit omildare fram med De la Gardie än med de andra. Han var blott den självsvåldigaste och drygaste. Därom dock intet till faster Marie, ty fagnar det honom att se henne. Hon är ett agreabelt fruntimmer, som förträffligt förstår sig på både hästar och hundar.

Han vill, att hon skall stanna till middagen. En dylik invitation skulle förnöja henne. Försiktigt sneglar han bort mot fru moder, vars klotansikte uttänjts till en sur oval. Men tack vare jakten och sunda vätskor glittrar det tjuvpojkskäckt till i majestätets ögonvrår.

Mutter muss doch gehorsam sein! Han är regenten! Och han trugar först höviskt, sedan enkelt och hjärtligt faster Marie att stanna.

Här är mycket att beskåda både inom- och utomhus. Hon måste se den väldiga matsalens superba Disatapet, och hon skall lustvandrade i den övermåttan fågnesamma trädgården, där utländska plantor villigt slagit rot och glatt ögat med de däjligaste blomster hela sommaren lång.

Under middagen begagnar pfalz-grevinnan tillfället att nämna det hennes dotter Hedvig snart skall träda i brudstol. Det är unge Oxenstierna, som skall bli hennes käre herre och man.

»På det bröllopet vill jag dansa», säger Karl glättigt. »Oxenstierna är en bra karl. Och kusin Hedda är ju min leksyster.»

Riksänkedrottningen sörplar soppa, smackar och tiger för det mesta, men det är en stickande, missbelåten, retlig och förargligt sörplande tystnad, som deltar i varje detalj och om möjligt solkar ned den.

När Karl tafatt spörjer efter sin herr farbroders divertissement, fnyser hon så föraktligt, att Marie Euphrosyne blir blodröd ända upp i tinningarna, men hon behärskar sig och bemäler värdigt:

»Min käre herre äger intet divertissement längre» Den, som misst allt, förmår ej distrahera sinnet, endast förbida -- god vila.»

Karl förmenar dock, att Vängarn är en lustig ort, och han tillägger, att Höjentorp också har ett täckt behag.

Maria Euphrosyne svarar undvikande. Där hon nu sitter bekvämt placerad vid det kungliga bordet, och lakejerna höviskt bjuda henne av de starkt kryddade, på tyskt manér tillagade rätterna, finner hon tillvaron fast draglig och undrar, om ej hennes käre herre och gårdvaren Lorin se för svart på allting. Herre Gud, Vängarn och Höjentorp, det är dock två gårdar, en mängd kamrar och gemak. Visserligen ha de intet att fylla rummen med, varken bohag eller muntra gäster, och fatburen kunde gärna stå på vid gavel, ty den tjuv, som hoppades på byte där, fick en klagligen lång näsa, men -- -- ja, kunde det ej ljusna? Pfalz-grevinnan nickar nästan uppmuntrande mot brorsonen. »Ille faciet», tänker hon, som hennes höge morfar en gång. Hon är icke i harnesk längre. Det kännes sällsamt trösterikt att möta Karls vänliga, öppna blick. Hon har ett sangviniskt temperament, där förhoppningar blommar upp, också av tårar, och hon föreställer sig, att Karls samvete vaknat. Han känner, att han är skyldig Magnus Gabriel hänsyn. Visst gör han det, den redlige gossen!

Hon blir skämtsam och språkar minnesgott om forna tider. Även efter måltiden sällskapar kungen henne och visar med barnslig förtjusning de stora bronsstatyerna, som hans salig far hemförde från Wallensteins palats i Prag, och vilka helt nyligen uppstälts på Drottningholm. Han berättar också, var fru moder aktar förlägga Herkulesfontänen eller törhända det blir en jättestor damm.

»Här är utsökt», nickar faster Marie, »kungligt och imponerande. Men jag rår inte för, att jag saknar skogen, min ungdoms gröna skog, där jag sprang så sorglöst lycklig.»

Kungen låtsas ej höra det melankoliska tonfallet. Han trivs med faster, när hon är fryntlig, eljest icke.

Och pfalz-grevinnan, som lekt

och skrattat bort så många livsdagar, råkar lätt in i den gamla vanan. Så blir intet allvarsord växlat under den tid, som återstår.

När grevinnan De la Gardie bryter upp, betäckandes brorsonen för en angenäm dag, är han lika förnöjd som hon och följer henne chevalereskt till bryggan, är henne till och med behjälplig att stiga i båten. Sedan står han kvar och vinkar ett par gånger med en mager, rödfnasig hand, och han har skjutit upp hatten från pannan, visslar svagt och tänker på intet, ty han begynner bli trött och skall tidigt i säng. Klockan åtta i morgon bittida skall han sitta vid räknebordet i kammarkollegiet, och ritten till Stockholm tar en timme. --

Det är en underbart vacker kväll med blå luft, varöver rosenröda skyar strö sitt skimmer. Träden spegla vällustigt sina mogna, yppiga former i det blanka vattnet, och båten glider fram med jämna årtag, då seglen måst tagas ned. Kvällens sömniga fred har också gripit vinden.

Pfalz-grevinnan har svept kappan om sig och sitter, småleende åt dagens ytliga hågkomster, alldeles som om hon vände åter från ett samkväm. Hon har haft det riktigt gott. Karl är ibland så lik hennes käre bror -- ett drag vid näsan och rörelserna med händerna, men så hjärtans glad som hans far i sina unga år -- en riktig flickjägare! -- har aldrig Karl varit. Han kan visst aldrig förgäta regeringstömmarna, är parat att flux strama till dem, om han förmärker den minsta smula uppstudsighet.

Hennes herres amabilitet begriper Karl ingenting av. För kungen är tillvaron grovt bröd och en hård bädd samt ett vimmel av hästar och hundar som det enda pardonabla tidsfördrivet. Tyglar och piska över både folk och få.

Leendet tynar bort. Solen sjunker. Sjön blir så blek efter den sista glödande solkyssen och strändernas lövdungar mörkna mot natt. Då står det omutligt tydligt för kungens faster, att hennes dag så väl som naturens var oåterkalleligt förbi. Hon hade brukat den till att leka sommar istället för att tala svidande kärvt allvar. Herre Gud, det var så sällan himlen var blå och solen lyste för henne numera. Hon hade varit feg. Gewiss! Feg! Intet hade hon vunnit utöver en stunds vänlighet, vilken känts så värmande och levande, att hon pliktförglömsk smugit sig in i den.

»Jag är en veritabel stackare», mumlar hon, »ein armes Ding!» Den till synes så morska furstinnan sänker skamsen det momentala huvudet. Blytungt falla dubbelhakorna mot bröstet. Inga agreabla, hugnande noveller skall hon kunna meddela gemålen. Dock -- till dess hon får den fägnaden att återse honom, kan kanske något av det försumliga repareras. Värre är det med den ängsligt spörjande Lorin. En gemen dräng hos sitt höga herrskap, sant nog, men, men, men ... hart när utsliten i deras tjänst och hundtrogen. Nej, han är inte en dräng, som det andra betjäntpaketet. Det kan inte hjälpas. Hon bävar smått för att möta hans blick, på en gång tillitsfull och ängslig.

Usch, vad det drar kallt. Hon kryper ihop och känner, att aftonluften börjar bli rå. Nu erinrar hon sig också, hur hon stått skälvtande av förödmjukelse i audienssalen.

Hon suckar pustande, stönande, ångestfullt.

Ingenting hade hon utträttat till gagn för Magnus Gabriel, allenast ömkligen låtit sig fångas av lille nevöns hjärtlighet.

»Donnerwetter», utbrister hon plötsligt bestraffande.

De raska roddarna vila en sekund förbluffade på årorna. Då vinkar hon befallande åt dem att taga fatt igen, och hon sluter munnen så hårt, att den utstående pfalziska underläppen snörpes ihop.

Lorin bidar henne vid landgångsbron i Stockholm. Vördnadsfullt hjälper han henne upp i kareten, och när den vaggat och vickat på de gropiga gatorna till dess trespannet stannar utanför Makalös, är Lorin redo att räcka hennes furstliga nåde handen och ledsaga henne uppför den höga trappan, förr mattbelagd; nu ha höstens gula löv förirrat sig till dess balustrad.

De två, härskarinnan, salig kungens käraste syster, och trotjänaren, träda in i den kammare, där de suttit på morgonen.

Stum, men häftigt flämtande av spänning och förväntan har Lorin stannat strax innanför dörren.

Pfalz-grevinnan har icke heller satt sig. Hon gäspar -- alltför överljutt, men gestalten på tröskeln förefaller oberörd.

Hon skrapar otåligt med en stol, harklar sig, trummar på bordet.

Trotjänaren förmenar, att detta månede vara den högtidliga inledningen. Då säger hon med ens vasst och snävt:

»Godnatt Lorin!»

Sakramenskade karl, varför ser han ut som om hon givit honom en örfil? Hon harklar sig igen och tillägger med överflödig grandezza:

»Hans majestät behagade själv ledsaga mig ner till bryggan och därifrån länge nådigt vinka efter båten.»

Lorins slokörade uppsyn förvandlas. Han

ler saligt. Nu kommer det! Nu skall hon relatera händelserna, meddela *resultatet*, det förunderligen lyckosamma resultatet, till vars ernående hon använt hela dagen -- en dag är lång för den, som är ute i tiggareärenden, men månne ej än längre för den, som bidar, bidar *så*, att varje utrunnet timglas synes en evighet.

I detsamma slår klockan i Jakobs kyrktorn elva. Månskenet flödar blåvitt in i kammaren, och det tycks som om dess silverstrimlor dallrade till vid kläpparnas dån. Maria Euphrosyne står mitt i månglansen, men hon vrider på huvudet, så att ansiktet kommer i skugga.

Lorin, som ända från i morse följt tidens gång, räknar också nu mekaniskt slagen, dock tänker han uteslutande på kungens ynnestfulla fjät ned till båtbron, och på det, att han vinkat bevåget, för visso prospererande pro futuro.

Han spritter till, när Marie Euphrosyne kort och underligt hest mumlar.

»Hans majestät sporde efter herr grevens divertissement och hälsa. Han var särdeles huld och -- och ... Godnatt Lorin», utbrister hon skärande, som om hon med knuten hand måst slå igenom skört glas. Och den pompösa gestalten skrider mot sovrummets dörr, vilken hon famlande öppnar och sedan skyndsamt stänger efter sig.

Lorin är ensam med månskenet i den lilla hörnkammaren. Han har blivit grå i synen och skakar bekymrad på huvudet. Hur skulle han tyda hennes furstliga nådes besynnerliga uppträdande?

Var det -- var det icke heller denna gången det allra minsta vunnet med Drottningholmsbesöket. Gud bevara hans syndiga själ, men sannerligen trodde han inte, att hon for dit till kungligheten för *släktskapens* skull, för att *känna* sig furstlig och få konstaterat, att majestätet mindes sin faster, om han också ej unnade henne livets nödtorft.

Ack, ack, ack, tänker Lorin. Vad det nådiga herrskapet hänger fast vid de stora i världen bara för deras storhets skull. Hur skall detta sluta? -- - - - -

Vid den stora paradsängen, vars guldfransade brokadhimmel och draperier kungliga kommissionen anammat, ligger den åldrade pfalz-grevinnan på värkande knän, och under strömmande tårar anklagar hon sig för att så slätt ha lämnat sin makes sak ur räkningen. Hade hon ej hela tiden haft böneorden på tungan, fastän de liksom smulats sönder. Ekot av Magnus Gabriels dödströtta psalm jämrar inom henne, och hon tänker förtvivlad på sin ädle herre som på en, vilken en osläcklig törst bränner. Icke ens några läskande droppar hade hon åt honom.

Han skall ingalunda döma henne strängt, det vet hon, men nöden och bekymren döma henne. Självs är Magnus henne lik i det, att han gripes av ögonblicket och aldrig kan motstå de kungligas godhet. Att bli välsedda i synen är ett livsbehov för dem båda. Då förgätas immer bakdantarna, men sedan -- sedan blygas de över sin undfallenhet, sitt hjärtas lättsinne, ty sjunka de djupare efter den flyktiga upphöjelsen.

Det bultar i tinningarna. Ögonlocken bränna. Skamfebern hettar sjukt i blodet, och hon trycker den kallsvettiga pannan mot det purpuröda sidentäckets pfalziska vapen utsytt i silke och guld. Snyftningarna skakar hennes tunga kropp. Så bittert gråter man aldrig som över det sista hopp, vilket dött i ens inre.